

ПРАВОВА ОЦІНКА ПРИЧЕТНОСТІ ДО ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Людмила Остапенко,

канд. юрид. наук,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
та організації роботи правоохоронних органів
Чернігівського державного інституту права,
соціальних технологій та праці

Небезпекою для суспільства є не лише співучасть у злочині, а й причетність до злочину.

У теорії кримінального права відсутнє єдине поняття причетності. С. Бородин визначає причетність як суспільно небезпечну діяльність (чи бездіяльність), яка хоча і пов'язана з вчиненням злочину, але не є сприяттям його вчиненню [1, с. 297].

М. Мельник пропонує під причетністю до злочину розуміти умисну дію або бездіяльність, яка пов'язана із здійсненням злочинної діяльності іншою особою, але не є співучастю в ній через відсутність об'єктивної та суб'єктивної спільності із злочинною діяльністю такої особи [2, с. 167].

П. Матішевський причетність до злочину визначав як різновид суспільно небезпечної поведінки особи, що не містить ознак співучасті у злочині, вчиненому чи такому, що вчиняється іншою особою, але має безпосереднє відношення до вже вчиненого злочинного діяння або до самого злочинця у зв'язку з вчиненням ним злочину і перешкоджає виявленню або розкриттю злочину чи затриманню злочинця [3, с. 182].

У теорії кримінального права традиційно виділяють три форми причетності до злочину: заздалегідь не обіцяне приховування злочину, неповідомлення про злочин та потурання злочину.

Поняття «причетності до злочину» законодавчо не визначено, однак одна форма причетності до злочину, *заздалегідь не обіцяне переховування злочинця*, закріплена у п. 6 ст. 27 Кримінального кодексу (далі – КК) України, в якій зазначається: не є співучастью не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знярядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину та предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК.

При заздалегідь не обіцяному приховуванні особа, яка вчиняє злочин, не знає, що інша особа буде сприяти їй у його прихову-

ванні, а ця особа, у свою чергу, не обізнана про готування чи вчинення злочину, принаймні до його закінчення.

Кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування будь-якого злочину притаманна наявність двох моментів: *об'єктивного* – вчинення діянь, передбачених у законі, і *суб'єктивного* – обізнаності особи про те, що вона приховує злочин.

Приховування злочину виражається в умисних активних діях, спрямованих на те, щоб факт злочину або особа, яка його вчинила, не стали відомі правоохоронним органам.

Юридична оцінка приховування вбивства значною мірою залежить від суб'єктивного моменту, тобто чи було воно заздалегідь обіцяним, та мотивів злочинної поведінки. Заздалегідь обіцяне приховування злочинця, знярядь чи засобів злочину, слідів злочину, а так само заздалегідь дана обіцянка сприяти приховуванню злочину іншим чином утворює співучасть у злочині, а саме – *пособництво*. У разі, коли така обіцянка була дана жінці до вбивства новонародженої дитини, то дії особи необхідно кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності підстав – за іншими пунктами ч. 2 ст. 115 КК.

Заздалегідь не обіцяне приховування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини може полягати у приховуванні: слідів злочину (знищення плям крові на одязі, взутті тощо); знярядь і засобів вбивства; трупа; особи, яка вчинила злочин, тобто жінки-породіллі, яка вбила свою дитину. *Особливістю переховування жінки*, яка вбила свою дитину, полягає не лише у сприятті зміні місця проживання (перебування), а й у повідомленні неправдивих відомостей щодо стану її здоров'я родичам, сусідам, колегам тощо.

Чинним кримінальним законодавством переслідуються заздалегідь не обіцяне приховування лише у тому випадку, якщо приховується *тяжкий* чи *особливо тяжкий злочин* (ст. 396 КК). Це означає, що особа за приховування злочину невеликої або середньої тяжкості за наявності зазначеної умови не підлягає кримінальній відповідальності, хоча при цьому з формальної точки зору її

діяльність не перестає бути причетною до злочину.

Для визначення суспільної небезпечності заздалегідь не обіцяного приховування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів, істотними є мотиви, за яких учинено вбивство, якщо вони відомі особі, яка приховує злочин. Навряд чи є сумніви з приводу того, що заздалегідь не обіцяне приховування особи, яка вчинила вбивство при обтяжуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК), є більшою суспільною небезпечністю, ніж приховування особи, яка вчинила вбивство без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 115 КК). Питання, що розглядається в цій статті, стосується правової оцінки діянь особи, яка фактично приховує умисне вбивство малолітньої (у тому числі новонародженої) дитини. А умисне вбивство малолітньої дитини – злочин, що відноситься до вбивств із обтяжуючими обставинами (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК).

Виключно високий ступінь суспільної небезпеки вбивства визначається тим, що воно посягає на найцінніше благо, яке не може бути поновленим чи відшкодованим – на життя людини. Суспільна небезпечність умисного вбивства полягає у тому, що при його вчиненні відбувається свідоме посягання на життя іншої людини (що відповідно до ст. 3 Конституції України визнається найвищою соціальною цінністю), при цьому наслідок у вигляді смерті має незворотний характер, оскільки шкода, заподіяна потерпілому, не може бути усунена. Право фізичного існування людини – це право природне і воно не залежить від наявності певного статусу особи в державі, воно є неподільним і не може відчуватися.

Всім видам убивств як злочинам, передбаченим чинним кримінальним законодавством (статті 115–119 КК), притаманні три основних ознаки: *протиправність, винність, позбавлення життя іншої людини*.

Вбивства, передбачені ст. 115 КК, відносяться до *особливо тяжких злочинів*.

Злочин, передбачений ст. 117 КК, за ступенем суспільної небезпеки відноситься до злочинів середньої тяжкості (ч. 3 ст. 12 КК). Віднесення цього виду вбивства до привілейованого складу зумовлено не винятковим ставленням держави до новонародженої дитини, яка фактично ще не набула певного статусу в суспільстві, а *часом* його вчинення (під час пологів або відразу після пологів) та *ознакою суб'єкта* – особливим психоемоційним станом жінки-породіллі, який презюмується в кожному випадку вчинення даного злочину, хоч і не є обов'язковою конструктивною ознакою складу злочину.

Заздалегідь не обіцяне приховування злочину, передбаченого п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, – умисне вбивство малолітньої дитини, згідно з ч. 1 ст. 2 КК та в силу принципу невідворотності покарання, є підставою кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 396 КК.

Приховування злочинів, передбачених п. 2 ч. 2 ст. 115 КК та ст. 117 КК, *фактично* характеризується однаковими діями, спрямованими на те, щоб факт злочину або особа, яка його вчинила, не стали відомі правоохоронним органам. При цьому особа усвідомлює обставини, які свідчать про злочин (протиправне, винне позбавлення життя іншої людини), та те, що потерпілим від вбивства є малолітня (у тому числі новонароджена) дитина.

Очевидно, що об'єктивно суспільна небезпечність злочинних діянь, передбачених ст. 117 КК та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, однакова.

Закон, зробивши посилання на те, що заздалегідь не обіцяне приховування є кримінально караним діянням лише у випадку, якщо воно спрямоване на приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, практично унеможливив профілактичну роботу правоохоронних органів, спрямовану на запобігання вчинення умисних вбивств новонароджених дітей серед жінок з груп ризику, та нейтралізував діяльність органів досудового слідства та дізнання щодо своєчасного виявлення, припинення та розкриття таких злочинів.

Вивчення судової практики свідчить, що заздалегідь не обіцяне приховування вбивства, передбаченого ст. 117 КК, у більшості випадків вчиняється родичами, які опиняються перед фактом вже вчиненого вбивства. Відповідно до ч. 2 ст. 396 КК не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

У доктрині кримінального права **недонесення** розцінюється як «чиста бездіяльність» – неповідомлення владі про підготовлюваний чи вчинений злочин [4, с. 495].

У статті 187 КК України 1960 р. передбачалася кримінальна відповідальність за недонесення про достовірно відомі підготовлювані або вчинені злочини, у тому числі злочини, передбачені статтями 93 та 94 КК, у яких встановлювалася відповідальність за умисне вбивство. Новий КК відмовився від норми про відповідальність за недонесення про тяжкі чи особливо тяжкі злочини. Таке рішення підтримане багатьма вченими [5, с. 313–314; 6, с. 301].

П. Матишевський вважає, що встановлення кримінальної відповідальності за не-

донесення про злочин за часів радянської влади породило вкрай негативне явище – вигогу стежити один за одним, що сприяло проведенню незаконних репресивних заходів з боку державних органів. Відсутність у чинному Кримінальному кодексі відповідальності за недонесення про злочин є ще одним свідченням демократизації суспільства [3, с. 182–183].

У цілому позиція законодавця щодо виключення кримінальної відповідальності за недонесення схвальна. Однак, зважаючи на криміногенну ситуацію, що склалася в Україні (розповсюдженість та особлива небезпечність убивств, труднощі, що виникають з їх попередженням та розкриттям), слід було б не поширювати цю позицію на вбивство взагалі, а також розглянути питання про відповідальність за недонесення про достовірно відомі підготовлювані або вчинені *всі види вбивств*, у тому числі при пом'якшуючих обставинах.

Підставою криміналізації, як відомо, є відповідний ступінь та характер суспільної небезпеки діянь, який визначається здатністю цих діянь заподіювати або створювати небезпеку заподіяння об'єктам кримінально-правової охорони (а не будь-яким іншим об'єктам) *істотної* (а не будь-якої іншої) шкоди [2, с. 44–45].

Підвищений ступінь суспільної небезпечності недонесення про достовірно відомі підготовлювані або вчинені вбивства, у тому числі про вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, на нашу думку, зумовлюється:

по-перше, важливістю об'єкта кримінально-правової охорони – нормальна діяльність органів правосуддя, зокрема відносини, що забезпечують своєчасне запобігання та розкриття злочинів;

по-друге, неефективною роботою органів дізнання, правоохоронних органів, прокуратури та суду по запобіганню та розкриттю вбивств, що впливає на зростання кількості цих злочинів у державі.

Приводами криміналізації недонесення про завідомо підготовлюване чи вчинене вбивство можуть бути: необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як основного обов'язку держави, результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, що обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони. Криміналізація цього діяння буде ефективною, оскільки побічні соціальні наслідки будуть суспільно корисними (зменшення кількості вбивств, збереження життя

людини (людей), забезпечення гарантованого Конституцією права кожної людини на життя).

На нашу думку, якби відповідна норма КК допомогла попередити хоча б одне вбивство, її наявність у Кодексі була би виправданою.

Потурання злочину відоме в теорії кримінального права як форма причетності до злочину, але одностайності з приводу визнання її як самостійної правової інституції серед учених немає [2, с. 183].

М. Бажанов зазначав, що потурання виражається в тому, що особа, яка зобов'язана була і могла перешкодити вчиненню злочину, такому злочину не перешкоджає: злочин відбувається [7, с. 217].

С. Бородін пропонує визнавати потуранням неприйняття заходів до попередження злочину та не перешкодження його вчиненню у випадках, коли особа могла прийняти ті чи інші заходи та перешкодити злочину [1, с. 303].

М. Мельник визначає потурання як невиконання особою покладених на неї юридичних обов'язків щодо запобігання чи припинення злочину [2, с. 169].

О. Лемешко, аналізуючи спеціальні ознаки потурання злочину як різновиду причетності та як виду наступного (похідного) злочину, визначає його як умисну бездіяльність спеціально зобов'язаної особи (похідний злочин), яка не припиняє вчинення злочину (попередній злочин) іншою особою (особами). Запропоновано розрізняти потурання у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні потуранням визнається бездіяльність будь-якої особи, яка не припиняє правопорушення, створює умови для його вчинення [8, с. 11].

Слід зазначити, що *кримінально караним* є потурання лише у вузькому розумінні, яке характеризується бездіяльністю спеціально зобов'язаної особи і дістає прояв у невиконанні обов'язку щодо припинення злочину. На відміну від заздалегідь не обцяного приховування злочину потурання за законом не визнається караним, у тому числі при вчиненні умисних вбивств.

Оскільки взагалі потурання полягає у неприпиненні злочинної діяльності *та/або* створенні умов для вчинення злочину, то воно можливе на стадії готування чи замаху. Після вчинення злочину потурання взагалі виключається, оскільки перешкодити можливо лише злочину на стадії готування чи під час його вчинення.

Кримінально-правова оцінка потурання умисному вбивству матір'ю своєї новонаро-

дженої дитини значною мірою залежить від суб'єктивного моменту, а саме: чи було воно заздалегідь обіцяним. Заздалегідь обіцяне потурання вбивства виявляється у таких діях, як: *усунення перешкод* для вчинення вбивства (надання приміщення для вчинення вбивства новонародженій дитини, ненадання першої допомоги новонародженій дитині тощо); *сприяння* вчиненню вбивства новонародженій дитини порадами чи вказівками (надання інформації щодо найбільш прийняттого способу вчинення вбивства тощо); *наданні засобів* чи знарядь злочину.

У разі, коли потурання вбивству було заздалегідь обіцяним і його змістом було усунення перешкод, сприяння чи надання засобів чи знарядь вбивства, воно є *співучаство* у вигляді пособництва. Дії пособника в убивстві матір'ю своєї новонародженої дитини слід кваліфікувати за ч. 5 ст. 27 та п. 2 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності підстав – за іншими пунктами ч. 2 ст. 115 КК.

Є випадки, коли окремі працівники міліції та прокуратури, до яких зверталися громадяни із заявою про погрозу вбивства чи навіть про готування до вбивства, не вживали ніяких заходів до попередження злочинної діяльності. І внаслідок такої бездіяльності вчинилося вбивство.

До дільничного інспектора звернулася громадянка С. з усною заявою про те, що до її сусідки приїхала вагітна родичка, яка промовилася, що дитина їй ні до чого, просила знайти «покупця», а у разі, якщо ніхто не захоче забрати дитину, то після народження вона її позбудеться. С. просила дільничного поговорити з жінкою, щоб вона опам'ята-

лася і не накоїла біди. Однак дільничний не сприйняв це повідомлення, як таке, що заслуговує на увагу. Через певний час на березі річки, недалеко від села, пастухи знайшли згорток в якому було мертве немовля.

Виникає питання, чи є бездіяльність службових осіб у таких випадках потуранням. На нашу думку, це питання заслуговує на позитивну відповідь. Справді, якщо службова особа, яка отримала заяву про можливе вбивство, байдуже до неї поставилася, не вживає за недбалістю ніяких заходів щодо запобігання злочину, вона потурає його вчиненню і повинна нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків.

Література

1. *Бороди С. В.* Преступления против жизни. – М., 1999.
2. *Кримінальне право України: Загальна частина* / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К., 2004.
3. *Матишевський П. С.* Кримінальне право України: Загальна частина. – К., 2001.
4. *Курс советского уголовного права* / Под ред. А. А. Пионтковского. – М., 1970. – Т. 2.
5. *Наумов А. В.* Уголовное право: Общая часть. – М., 1996.
6. *Бороди С. В.* Преступления против жизни. – М., 1999.
7. *Кримінальне право України: Загальна частина* / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.; Х., 2001.
8. *Лемешко О. М.* Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2001.

